

PhDr. Alena Schauerová

Mgr. Magdalena Maňáková

Konference Umění do lavic? 4. - 5. 5. 2022, Kutná Hora

Tady jsme doma. Regionální folklor v současné škole

Projekt, který zaštiťuje NÚLK, jsme nazvali: Tady jsme doma – Regionální folklor do školy. Volba dvou částí názvu není nahodilá. Směřuje ke dvěma cílovým oblastem projektu. Folklor do školy je nejen výzvou, ale i snahou, aby učitelé **chtěli i věděli proč** a ovšem i **jak** zařadit folklor do vyučování. První část názvu projektu - Tady jsme doma - pak jasně ukazuje, že nejde o folklor obecně, ale právě o tu část, která umožní dětem poznat kulturu předků kraje, v němž žijí, tedy svého domova.

Vznik projektu

Projekt vznikl na základě výzkumů, na nichž jsem se podílela. Jejich výsledky, jak jsem si uvědomila, zahrnují varování, i když v nich není explicitně vysloveno. Předně varování, že se ztrácí přirozená role kultury být spojovacím článkem nejen uvnitř generace, ale i v generacích navzájem. Zjistili jsme totiž, že současné děti neznají lidové písně, jež tvoří podstatnou část tradiční lidové kultury. Tyto písně, které etnoložka Marta Toncrová výstižně nazvala celonárodní písně (např. *Okolo Hradce, Teče voda, teče, Černé oči jděte spát, Rožnovské hodiny*), ale předcházející generace dobře znaly a zpívaly v dětství i v dospělosti. A tak při rozličných setkáních dokázaly spojit jednotlivce z nejrůznějších částí země. Písně plnily tedy přirozenou a samozřejmou roli kultury, totiž spojovat lidi v dané generaci, a tradováním, tj. předáváním, i s generací minulou. (Toto propojení generací má zásadní význam pro soudržnost společnosti, přispívá ke vzájemnému porozumění a podílí se rovněž na uchovávání paměti národa.)

S tímto primárním problémem vyvstal i další varovný fakt, že ve vědomí mladé generace se již neuchovává podstatná část našeho kulturního dědictví, neboť, jak uvedl Oldřich Sirovátka, *píseň žije jen se svým zpěvákem a dětská hra jen s dětmi, které si ji hrají*.

Naše výzkumy ovšem současně ukázaly i velmi pozitivní výsledek, totiž, že znalost tradic lidové kultury kraje, v němž děti žijí, prohlubuje jejich vztah k tomuto místu, které vnímá jako domov. Ba dokonce si k němu, již v dětství, vytváří pocit odpovědnosti. Jinými slovy: zjistili jsme, že tradiční lidová kultura se významně podílí na utváření identity dítěte. Samozřejmě identitu si dítě utváří v kontaktu s nejbližšími lidmi v rodině, protože si uvědomuje své místo ve společenství, jehož je součástí. Ale spolu s kulturou, v níž žije, poznává a přijímá konkrétní hodnotový systém i sdílený životní styl. Proto má kultura pro výchovu takový význam.

Zaměření projektu

V tradiční rodině si dítě přirozeným sdílením rodinných zvyků a obyčejů osvojovalo kulturu svých předků a spolu s rodinou se také podílelo na kulturním životě obce. Kultura se samozřejmě předávala z generace na generaci, a tím uchovávala. Dnes tomu tak ve většině případů již není ani v rodině, ale většinou ani v obci. Ovšem uchovat kulturní dědictví, tedy i tradiční lidovou kulturu, patří i v moderní společnosti k ceněným hodnotám. (Viz např. dokumenty Doporučení o ochraně tradiční lidové kultury, Usnesení vlády ČR z r. 2003. Citace z RVP: *...žák respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví...*)

Rámcové vzdělávací programy přímo vybízejí k uchovávání kulturního dědictví. Tradiční lidová kultura se pro začlenění do RVP, zvláště u dětí mladšího školního věku přímo nabízí: je pramenným východiskem naší kultury národní, a to ve všech žánrech, z hlediska výchovy je dětem přístupná, ba dokonce můžeme obrazně říci, že s nimi roste a současně předpokládá i jejich aktivitu.

Smyslem projektu TJD je, aby děti **poznaly** tradiční lidovou kulturu, aby **chápaly**, že je důležitou součástí kulturního dědictví. Stejně důležité je, aby si některé její útvary **osvojily** tak, aby uměly zazpívat písně svého kraje. Aby chápaly jejich hodnotu estetickou i etickou. Aby znaly říkadla, hádanky, hry i tance, obyčeje, aby poznaly řemesla svých předků, případně si osvojily jednoduché pracovní postupy či techniky. Vzhledem k významu této části kulturního dědictví považujeme za potřebné usilovat o to, aby se stalo nepominutelnou součástí učebních programů.

Z historie

Zařazení tradiční kultury do učebních programů samozřejmě není novum. Doklady o tom nacházíme v naší historii od poloviny 19. století. V jejím etapovitém vývoji lze rozpoznat nejen, jak folklor vnímali učitelé a jaký mu přiznávali význam ve výchově, jak byl začleněn do učebních osnov, ale také se v něm zcela zřetelně odrážejí společenské podmínky dané doby. Nepochybně platí teze Otokara Chlupa, že škola jako zrcadlo odráží situaci ve společnosti. V našem časovém vymezení není prostor na podrobnější informace o historii, a tak jen dodávám, že počátky vztahu školy a folkloru jsou spojeny s Národopisnou výstavou československou (1895), která formulovala i potvrzovala tezi o hodnotách tradiční lidové kultury jako důležité součásti národního kulturního dědictví a důležité součásti výchovy vlastenecké. Péče o tradice lidové kultury na půdě školy neztratila nic na aktuálnosti. Současná politická situace, v níž válka, tak říkajíc za humny, na nás doléhá naléhavěji, ukazuje, jak důležité je vědět, co je to domov, proč o něj pečovat, proč znát jeho kulturu a proč být na něj hrdý.

Realizace projektu

- Společenství těch, kteří se na projektu podílejí, je společenstvím otevřeným. Každá škola, třída, která podá vyplněnou přihlášku a zaváže se tím zařazovat plánovitě do vyučování poznávání tradic lidové kultury, se může stát členem.
- Aby bylo možné obměňovat každoročně náplň, vyhlašujeme na každý školní rok nové téma. (Např. Přišel k nám host, Voda v lidové kultuře, Když ještě nebyla televize, Řemesla, Na statku, atd.) Učitel pak do svého učebního programu naplánuje dílčí projekty tak, aby prohlubovaly učivo v rámci témat. *(Tak např. téma Přišel k nám host podnítilo dílčí projekt Od zrna ke chlebu. Děti poznaly hodnotu chleba i etická pravidla:*

Host do domu, Bůh do domu.

Host, který nic nepřinese, nechť se vyspí v poli, v lese.

Pozdní hosti jedí kosti.

Host častý a dlouhý brzo omrzí.

Host v nevhodnou dobu, horší než tatarský nájezd.

Ryba a host třetí den smrdí.

Déšť přejde, host odejde.

Dneska host, zítra hostitel. (Jednou host, jednou hostitel.)

Kam tě nezvou, tam se nehrň.

Děti se podivily, že chlebem se vítal a dosud vítá vzácný host. A tak se dověděly o dlouhé cestě ke chlebu, který společně ve třídě zadělaly, paní učitelka upekla a jím vítaly vzácného pozvaného hosta.)

- Pro snazší spolupráci vytváříme Zpravodaje. V nich zařazujeme zprávy ze škol, dodáváme potřebný materiál k tématům, přinášíme naše dílčí informace. Zpravodaj rozesíláme elektronicky. Učitelé Zpravodaj dětem vyvěsí, takže je pro ně motivací, pro učitele i návodem.
- Některé školy udržují vzájemné kontakty a vzájemně se navštěvují, případně společně prožijí konkrétní dílčí projekt. *(Např. v roce 2017 ZŠ Dolní Rožínka a ZŠ v Doubravníku uspořádaly společně projektový den s názvem Přijďte k nám na zemáky. Společně vařili, vyráběli tiskátka, zpívali, tancovali.)*
- Škola, případně třída, která v daném školním roce uskutečnila několik zdařilých projektů, je pozvána na MFF ve Strážnici, jehož se aktivně zúčastní. Poznává, že i jiné děti znají písně svého kraje, že se tím zabývají i dospělí, že je to úžasná slavnost atd.
- Každoročně probíhá v rámci MFF ve Strážnici jeden dětský pořad věnovaný našemu projektu. Téma pořadu vychází vždy z tématu, které v daném školním roce určovalo ve škole zaměření projektu. *(Až já budu velká, Co roste na poli a na zahrádce, Voda, Škola atd.)*

- O prázdninách, v každém lichém roce se schází tzv. Rada starších, několik zkušených učitelek z projektu, s vedením. Tam připravujeme plány na další rok, plánované publikace i semináře.
- Každý sudý rok některý podzimní víkend pořádáme pro všechny zúčastněné učitelky a učitele semináře. Na nich referují přihlášení jednotlivci o zdařilých projektech, součástí jsou dvě odborné přednášky zaměřené k folkloristice a k otázkám pedagogicko-psychologickým. Součástí semináře je vždy dílna, kde se frekventanti učí péci obřadní pečivo, vyrábět papírové růže, pracovat se slámou atd.
- Od roku 2022 připravujeme seminář pro učitele, kteří v našem projektu nejsou členy, ale chtějí se něco z dané problematiky dovědět.
- V rámci projektu jsme vydali dva manuály pro učitele. Připravujeme třetí díl.
- O našem projektu se můžete dozvědět blíže na stránkách NÚLK – www.nulk.cz/tadyjsmedoma